

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN–HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA–KNOWLEDGE DATABASE

TORDAY, Emil

Egy nap Sierra Leoneban. Torday Emil honfitársunk naplójából / One Day in Sierra Leone. From the diary of Emil Torday, our African-traveler compatriot

Eredeti közlés/Original publication:

Nyugat, 1922, 11. szám

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.003.540

Dátum/Date: 2019. április / April

filename: torday_1922_EgyNapSierraLeoneban

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

TORDAY, Emil: Egy nap Sierra Leoneban. Torday Emil honfitársunk naplójából / One Day in Sierra Leone. From the diary of Emil Torday, our African-traveler compatriot, *AHU MATT*, 2019, **pp. 1–14. old.**, No. 000.003.540, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Interneten / At the internet

Megjegyzés / Note:

ellenőrzött és szerkesztett szöveg / controlled and edited text

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, Torday Emil naplójegyzeteiből

African research in Hungary, from the diary notes of Emil Torday

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian,
Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

EGY NAP SIERRA LEONEBAN

Torday Emil Afrika-utazó honfitársunk naplójából.

TORDAY EMIL

Nyugat, 1922, 11. szám

Okt. 16. Nagyon meleg van, több is mint meleg. Az utasok ernyedten omlanak el tábori székeiken. A fedélzet véges végig tele van velük. Nagyobb részük elbóbiskolt. Monsieur Marmitte félszemét nyitva fedte, úgy szunyókál. Úgy fest, mint aki jobblétre szenderült... Hal-lom, holnap Sierra Leone-ban leszünk.

Sierra Leone! Hangzatos nevét egy félreértésnek köszönheti: az első fölfedezők a hullámok bömbölését összetévesztették az oroszánok bömbölésével a hegyek között. Ezek a fölfedezők a portugálok voltak a tizennegyedik században. A rákövetkező században kezdődött meg a vidék kikutatása «Tengerész» Henrik portugál herceg parancsára. Ez a kutatás azonban nem terjedt túl a tengerparton és a folyón. Angol ember nevéhez fűződik az ország belsejének «egészséges kereskedelmi alapon» való föltárása. Sir John Hawkins – akkor még csak egyszerűen Mr. Hawkins – volt ez a nevezetes férfiú. Hawkins 1562-ben futó látogatóra jött a partvidékre. A bennszülöttek barátságosan fogadták. Ő erre háláját kimutatandó, akit csak megkaparinthatott közülük, nyakon csipett, betuszkolt a hajófenékbe és elvitorlázott velük az amerikai gyarmatokra. Ott azután csengő aranyra váltotta fel őket, már aki túlélte az utazást. Ez a művelet sokkal jobban gyümölcsözött, hogysem meg ne ismételve. Második hasonló vállalkozása nem kevésbé hasznot hajtónak bizonyult. A férfiút, aki ily sokat tett a pogányok megtérítése érdekében, és a maga érdekében, persze, hogy megbámulták, amikor hazakerült Londonba. A Társaság fölkarolta; estélyekre hívták Mayfairbe, ebédre Belgraviába, teára Claphambe;¹ Elizabeth királynő csak a közvéleménynek adott kifejezést, amikor lovaggá ütötte és különös kegyképp megengedte, hogy címerében egy «barnaképű szerecsent vi-

¹ Az angol nemesség főfészke Londonban: Mayfair és Belgravia, Clapham a pénzkirályok városrésze.

seljen, láncra verve». A jó királynő gyakorlati észjárású asszony volt és úgy gondolta, miért ne próbálna ő is szerencsét a «fekete elefántcsont» kereskedéssel? Fölszerelt néhány hajót, a derék Sir Johnt kinevezte parancsnoknak és elküldte Afrika nyugati partjaira rabszolgát fogni – hadd csöppenjen néhány tisztas garas a kincstárba is. De a szerencse ellene volt; a hajókat megtámadta egy spanyol hajóhad és egy híján valamennyi zsákmányul esett, a nemes hölgy roppant szomorúságára. A hajót, amely ifjú parancsnokának kivételes ügyességéből megmenekült, egy akkor még ismeretlen tengerész kormányozta: Francis Drake.

Különös iróniája a sorsnak egymás mellett látni ezt a két embert ebben a vállalkozásban. Hawkinst, az első angolt, aki a rabszolga kereskedésnek részese volt – amelyből annyi átok fakadt Afrikára – és Drake-et, aki elsőnek honosította meg a burgonyát, Európa szegényeinek ezt az áldásos eleségét, az óvilágban. És mily sajátságos fordulat: ma Európa visz ki burgonyát Amerika különböző részeibe – és az Egyesült Államok mindent megtennének, ha exportálhatnák négereiket – Afrikába.

Ezek után joggal várhatnók, hogy a bennszülöttek ellenségesen fogadják az odavetődő kalandorokat. Nem! Egyik utazó a másik után, mind magasztalólag emlékezik meg arról a szívélyességről, amelyben őket a természet e jóindulatú jámbor gyermekei részesítették, és arról a becsületességről, amit a velük való érintkezésben tapasztaltak. (Többek között William Finch, aki 1607-ben járt a félszigeten, dicséri kitűnő jellemüket.) A tizennyolcadik század végén a félszigetet megvásárolták, menedékhelyül azok számára a fölszabadított rabszolgák számára, akiket angol cirkálók megmenthettek a rabszolga kereskedők karmaiból és akiket Amerikából hoztak vissza ide. Minthogy azonban a területnek csak egy kis szalagja váltatott meg: a környékbeli főnökök nemcsak folytatták a rabszolga-kereskedést, de még a fölszabadított rabszolgák tekintélyes részét is elrabolták és áruba bocsátották. A rabszolga-kereskedők kezéből kiragadott gyermekeket a kormány «tanoncokul» régi telepésekhez adta – fejenként tíz shillingért; ezek a nyomorultak azonnal tovább adták a szegény kis férgeket többszörös áron a környékbeli független főnököknek – rabszolgákkul. Ennek a kereskedelemnek fő középpontja a Bance-sziget volt, Freetownnal szemben.

Még amikor a rabszolga-kereskedelem megszűnt is az embervásár elnyomásával Amerikában, a gyarmat fejlődését akkor is késleltette,

hogy minden gonosztevő menedéket talált a független területen, amíg csak 1896-ban ki nem mondatott a brit protektorátus. Ma is bennszülött főnökök kormányozzák Sierra Leoné-t bennszülött törvények alapján, «mindaddig, amíg ezek a törvények az igazságossággal és a józan ésszel ellentétbe nem kerülnek.» A főnökök tanácsadói a törvényekben járatos kerületi megbízottak.

Sierra Leone számos titkos társaság fészke. Az egyik a Poro-társaság, amely eredetileg arra alapult, hogy tagjait megvédje tulajdon főnökeikkel szemben, akikben megvolt a hajlandóság, hogy alattvalóikat dorbézolás közben rabszolga-kereskedők kezére játsszák egy-két üveg pálinkáért. Ez a társaság újabban lehanyatlott s jelenleg a kormány gyanakvó szemmel figyeli működését.

A kedves hölgyvilágnak is megvan a maga ugyancsak titkos társasága: a Bundu-társaság. De vannak egyéb társaságok is, amelyek már teljességgel bűnös célúak. A leghírhedtebb közülük az Emberi-Leopárd-Társaság, amelyről azt beszélik, hogy az emberevés pártolására alapult. Minden új tag köteles a tulajdon családjá valamelyik tagját kiszolgáltatni (anyósok nem fogadtatnak el). Logan kapitány beszéli, hogy ismert egy fickót, aki csak azért lépett be a társaságba, hogy megszabaduljon nyolc legkellemetlenebb anyósától, de egyszerűen szemébe nevettek, amikor önkéntes adományaként ekkora sereg aszszonyt fölajánlott.

Nem kell ám azt hinni, hogy ennek a társaságnak a tagjai szükségképpen csúnya pogányok; mohamedán és keresztény akárhány van köztük. Egy amerikai születésű néger misszionárius is hajsza híja, hogy most néhány esztendeje halálra nem ítéltetett, amiért hogy ehhez a véres társasághoz csatlakozott. (Azóta ugyanezt az embert vétkesnek mondotta ki a különleges bizottsági törvényszék és csak úgy került el az akasztófát, hogy mint Egyesült Államokbeli állampolgár, ügyét bennszülött esküdszék előtt újból tárgyalták. Nincs az az esküdszék, amely el merje ítélni a rettegett társaság tagját.)²

A pogányság és a kereszténység legfurcsább keveredésével találkozunk Sierra Leone-ban. Már magukban a gyarmatbeli egyházak szertatásaiban is gyakran megvan ez a keveredés. Útitársam, Williamson, elment egy nap, hogy végignézzon egy esküvői szertartást. A menyasszony fehér menyasszonyi ruhájában, atyja házában várta vőlegény-

² Lásd: Beatty: *The Human Leopard Society of Sierra Leone* (Félhivatalos kiadvány).

ét. Az nem jött. Az apa elment megnézni, mi baja. Jövendő vejét odahaza találta földúlt állapotban. Szegény fiú, aki mindenáron szeretne volna, hogy vőféléi kilt-be, skót nemzeti viseletbe öltözzenek, Skóciából rendelt néhány kilt-et.

Nem hiába, hogy Macauley volt a becsületes neve. A kilt-ek meg is érkeztek aznap reggel, de a skót kereskedő, akinek már megvoltak a maga tapasztalatai a sierra-leonei nemességgel, kötötte magát hozzá, hogy «átvétélkor fizet». Az esküvő nagy dolog az idevaló emberek szemében – ugyancsak szeretnek ilyenkor kitenni magukért – így esett, hogy a vőlegény, miután kiizzadta a kilt-ek árát, megdöbbenéssel látta, hogy nem maradt elég pénze, amiből kifizesse a menyasszony árát az apának. A feleség megvásárlásának a szokása ugyanis nem veszett ki a kereszténység fölvételével. Miért is vetnék el az ősi szokást – okoskodtak magukban az odavalók – hiszen «írva vagyon», hogy a patriarhák is úgy vásárolták pénzen asszonyaikat.

Meg volt hát a baj. Williamson azonban addig beszélt az apának, hogy így-úgy Angliában a legjobb családok hitelre adják férjhez lányaikat, hogy az végül beadta a derekát és így minden rendbe jött.

Okt. 17. – Az este nagy eső esett s lehűtötte valamelyest a forróságot. Reggel hat órára értük el Sierra Leonét. A vidék gyönyörű; kívánni sem lehet szebbet. Vadregényes, buja sötétzöld trópusi növényzettel borított hegyi táj, egy széles folyótorkolat déli partján. Szembe-tűnő jelenség a kaszárnya egy dombtetőn, följebb pedig a Hegyi Állomás (Hill Station), az európai lakosság lakóhelye. Ezt a telepet kis vasút köti össze a tíz kilométerre fekvő Freetown-i kikötővel. Beszél-lik, hogy főiskola is van ott, amely a durhami egyetem alapítása, a «Hinterland»-ban pedig van egy iskola, amelyben a főnökök fiai részesülnek gondos nevelésben, hogy utóbb felelős állások betöltésére váljanak alkalmassá.

A város üzleti negyede a kikötő mellett terül el. Egy shillingért visznek át oda csónakon. Ebben a shillingben benne van a visszatérés díja is, de úgy hallom, nem akadt még ember, aki rátalált volna a csónakosára, amikor vissza akart evezni a hajójához. Így hát a visszatérés megint csak egy shillingjébe kerül az utasnak. Ha az idő későre jár, és félős, hogy lemarad a hajóról, a tarifát tíz shillingre, nem ritkán húszra emelik útközben a gézengúz csónakosok.

Az üzletek száma tekintélyes. A nagyobb üzletek európaiaké, de százával vannak kisebb üzletek bennszülöttek birtokában. Az utcát a kikötő közelében benőtte a fű. Marhák, gypjatlan birkák legelésznek

rajta. De van egy csinos tiszta út is a városban. Ez a kaszárnyához vezet. Az utasok nagyobb része ezt az utat választotta.

Egy belga hölgy, Mr. Williamson és többen mások csatlakoztak hozzánk. A katonai negyedbe vivő út mentén van a botanikus kert. Oda készültünk. Az utat gyümölcssterhük alatt görnyedő mangófák szegélyezik. Figyelmeztető táblák intenek, hogy a mangószedés büntetés terhe alatt tilos. Talán ez a tilalom izgatta a belga hölgyet, hogy be jó is volna szakítani egy mangót és megkóstolni. Bosszantó, hogy nem akad merész lovag, aki óhaját teljesítse. A hatóság bizalma nem lehetett valami nagy: egy bennszülött rendőr állandóan szemmel tartott bennünket. Megálltunk, hogy elhaladjon mellettünk. Amikor meglátott, fölkiáltott s mint aki rám ismert, elkezdett jóízűen beszélgetni velem – csikongó nyelven.

Ekkor emlékeztem vissza rá: a Kongó-államban találkoztunk. Rendőr volt ottan is.

Hamarosan megtudtam tőle, hogy elbocsátották a szolgálatból, mert két veszedelmes gonosztevőt kellett volna bekísérnie a fegyházba, és azok önélküle érkeztek meg. Otthagytá őket, azzal, hogy várjanak rá, mindjárt jön, csak beszél a barátjához. A barát azonban nyilván pálinkás üveg lehetett és a mi derék rendőrünk annyit és olyan melegséggel ölelgette, hogy nem volt ereje visszatérni a foglyaihoz. Azok vártak rá napnyugtáig, akkor nyugtalanság fogta el őket, hogy majd kerestetik őket, így hát fogták magukat, besétáltak a börtönbe és elbeszélték a történetet. Ez a kis baleset elvágta a rendőr karrierjét a Kongó-államban. Hazajött és idehaza alkalmazták.

Amikor meghallotta, hogy fehér hölgy szeretné megkóstolni a mangót, nyomban szakított néhányat és megkínálta.

Makolá-nak hívták. A Makola név valójában a Macauley elrontásából keletkezett, amely név a Wilberforce és a Lincoln névvel együtt a leggyakoribb a gyarmaton. A «Kreol»-oknak angol neveket kell fölvenniök, és legszívesebben azok közül választanak, amelyek a legnépszerűbbek a fõlszabadított rabszolgák között. Némelyikük a hosszú neveknek ad elsőbbséget és roppant büszke rájuk. Így például egy bizonyos Higginbotham nevű ember mindenkit lenéz, akinek a neve rövidebb négy szótagnál. Ez az ember annyira el van ragadtatva a nevé-től, hogy két gyermekét, egy fiút és egy lányt, Higginbothamiusnak és Higginbothamiának kereszteltette. Higginbothamius, Higginbothamia – valóban nagyszerűen cseng.

A Kongó-vidéki nagy belga kereskedelmi vállalatok egyikét a bennszülöttek sajátságosképpen Macauley néven emlegetik, amelyet ők Makolának ejtenek. Ennek pedig az a története, hogy a vállalat első toborzó ügynöke egy ugyanilyen névre hallgató sierra-leonei fekete volt. A bennszülöttek azután, ha ott vállaltak munkát, ezt úgy mondták, hogy «Makolához mennek munkára». Amikor később a vállalat embere visszatért a hazájába, az a meglepetés érte, hogy neve gyökeret vert és ráragadt a társaságra.

A jómódú «kreol»-ok gyaloghintón vitetik magukat. A gyaloghintók két rúdra vannak erősítve, amelyeket tető gyanánt szolgáló deszka köt össze egymással. Négy-négy ember hordozza őket. A rudak vége az emberek fején nyugszik. Ugyancsak lomha közlekedő eszköz és fenemód elkényezteteti utasait. A gyaloghintó-vivők egyike-másika hullámzó fehér vagy színes szövettű kecses libériában jár. A huszonöt-harminc évvel ezelőtt itt járt utazók leírásaiban olvassuk, hogy nincs még egy hely a világon, Kairót és Konstantinápolyt se véve ki, amely vetekedhetne Sierra Leone-val az utcákon tarkálló viseletek sokfélesége tekintetében. Ma már, sajnos, a bennszülöttek is javarészt európai viseletben járnak, ami bizony sokat levon a város festőiségéből. De a lakosok kényelme is megsínyli ezt a divatot. Itt-ott vannak még, akik ma is lobogó hosszú inget viselnek; a fez-t főleg mohamedánok viselik. A «kreol»-ok persze, ha elég jómódúak hozzá, a legújabb londoni divat szerint öltözködnek. Ugyanezt mondhatjuk a kreol nőkről. Ami a köznép asszonyait illeti, mindannyian ruhában járnak; csak a fiatal lányok hagyják szabadon mellüket. Fejük köré feltűnő színű kendőket csavarnak.

Ahogy elhaladtunk egy pálinkamérés előtt, épp akkor botorkált ki egy alacsonyrendű európai. Szeme csakúgy csillogott az italtól. Régebben mindennapos látvány volt az ilyesmi, ma egyre ritkábbá válik a nyugat-afrikai partokon.

A botanikus kert hozzáértőnek érdekesebb lehet, mint magamfajta halandónak. Ami engem legjobban vonzott benne: a teniszpálya volt. Néhány fiatal fickó szegődött mellénk. Megpróbáltunk szóba elegyedni velük. Kérdeztem őket, vajon keresztények-e? Az első azt felelte: mohamedán. A második így felelt: «Én Lagoszból gyöttem». A harmadik ezt válaszolta: «Az vagyok – néha napján.»

Maga se sejtette, szavai mélyén mennyi bölcsesség rejlett.

Az egyik fiú ajánlkozott szolgának Williamson mellé. Williamson megkérdezte, tud-e valakit, aki ajánlhatná. Ő erre rámutatott az egyik pajtására.

– Esz a nigger ismeri engemet.

Amikor megkérdeztük, igaz-e, így felelt:

– Igen, asz a nigger nagy tólvaj.

A sértett erre előkészületeket tett a páros viadalra: elkezdte ráncigálni lefele a nadrágját, miközben egy harmadik fickó egyre bízta:

– Csak a fejét, Johnnie, csak a fejét, hogy meg ne sántuljon.

A velünk levő hölgyre való tekintettel elébe vágunk a háborúságnak.

Kerültünk egyet a piacon, amely két kőépület vagy inkább gipszvakolatú épületből áll. Száritott gyümölcs, földi dió, vászonfélék, antilopbőrök és máseffélék voltak kirakva a vásárra. Asszonyok alkudoztak a portékára akkora ékesszólással, amely fölülmúl minden képzelhetőt. Az egyik megcsípte a nadrágomat és kijelentette, hogy jó szövet. A másik Williamsont magasztalta, hogy milyen szép fiú, és milyen tiszta. Két másik asszony összekülönbözött egymással és nagyban szapulták egymást. A billingsgate-i halaskofák elbújhatnak mellettük: az ő nyelvük valóságos vásárnapi-iskolai társalgás a sierraleonei hölgyekéhez képest. Menekültünk.

A város tele van mindenfajta imádkozó helyekkel: a székesegyháztól le a legszerényebb kápolnáig. Nemcsak az anglikán, a metodista, baptista, wesleyanus, adventista és a «Lady Huntingdon's Connexion»³ hívei hallgathatják itt az istentiszteletet a maguk tulajdon istenházában, de olyan szektáknak is vannak itt kápolnái, amelyeknek hírét se hallotta senki, sem Angliában, sem egyebütt.⁴ Hogy lehet ez? A bennszülött egyházi férfiak különösképpen becsvágyók, valameny-

³ Huntingdon grófnő (1707-1791) a «Kálvinista methodisták» patrónája. Templomokat építtetett s maga nevezte ki és fizette papjait, akik persze milyen hajbókoltak «ő-ladysége» előtt. Az ő papja volt George Whitefield, akinek prédikációit buzgón hallgatták olyan nevezetes férfiak, mint Lord Bolingbroke, Lord Chesterfield és Horace Walpole. Az általa alapított egyházak («Countess of Huntingdon's Connexion») nagyjából a congregationalistákhoz csatlakoztak később. – Lásd: Sarah Tytler: *The Countess of Huntingdon and her Circle*. A szerk.

⁴ Lásd: Rankin: *The White Man's Grave*, («A fehér ember sírja.») Erre a hírhedt névre tett szert Sierra Leone egészségtelen éghajlata következtében. T. E.

nyien vezetni szeretnének és egyikük se vezettetni. Ha egy prédikátornak eszébe jut, hogy új gyülekezetet alapítson, amelyet mondjuk a «Jeruzsálembeliek»-nek nevez el, mihamar – ha jól megy az üzlet – püspöknek fogja címeztetni magát, maga helyett más prédikátorokat szerződtet, ő meg beéri a felügyelettel és a haszon lefölözésének a szerepével. Nem telik bele sok idő, alárendeltjei, vagy legalább közülök a legambiciózusabb, bizonyosan rájön, hogy jó volna a maga urának lenni; de mert a másik fickó nem hajlandó átengedni a helyét (miért is tenné?), szívat egy ellen, hogy «fölfedez» holmi főbenjáró teológiai szakadékot előjárója és az ő hitelvei között. Nagy hirtelen indítatva érzi magát, hogy konkurens egyházat alapítson, amelyet elnevez – mondjuk – «Jeruzsálem egyesült egyházának». A vállalkozás «beüt». Észbe kap erre az ő első segédje, hogy hiszen itt ő is lehetne vezércsahos. Fogja magát, megalapítja «Jeruzsálem egyetlen igaz egyházát». – Így megy ez tovább, évről-évre. Nem csoda, ha a «pünkösdi»-játék közben hovatovább úgy megsokasodnak a felekezetek, hogy – a szó szoros értelmében – az úristen sem tud eligazodni közöttük.

A másodosztályú utasok egyike hajónkon nem kisebb ember volt, mint a «Hamisítatlan Evangélium Egyesült Afrikai Egyházának» püspöke. Beszélgetésbe eredtem vele utunk közben, s ő meghívott, látogassam meg, ha Freetown-ba érkezünk. Eszem ágában sem volt akkor, hogy ezt megtegyem, de illőnek gondoltam, ha bizonytalanul is, meghívását elfogadni. Alighogy elhagytuk a piacteret, kit látnak szememim?! Őméltósága, a püspök úr jön szembe velünk sugárzó arccal. Nagyön örül, úgymond, hogy találkozunk; szerencsések vagyunk, mert hogy éppen ma nagy szertartás lesz a templomában: az új harmóniust avatják föl, amelyet közös aláírásból szereztek.

– Velem jönni és én bemutatni a legfinom freetowni társaság.

– Úgy ám bizony – erősködött, mert minden valamire való ember, a «felső tíz», az ő nyájához tartozik.

Kíváncsi természetű vagyok: szívesen álltam kötélnek. Williamson is velem tartott. A többiek folytatták sétájukat. A templom bejáratánál a püspök megállított egy embert, aki éppen belépni készült.

– Mr. Lincoln, mit keresel itt?

– Megyek a papolást meghallgatni.

– Azt hiszed, taggja vagyol egyháznak?

– Már mér ne vónékk?

– Kilöktük tégedet, hát nem tudni, hogy a tied püspök kihúzni nevedet?

– Persze tudni, de Mindenható írta enyim nevemet övé főkönyvibe bele jobb oldalon, nem törődni huncut néger püspökökkel.

Így reápirítván Ő-lordságára, büszkén belejött a templomba. Mi utána. Nem tudom megmondani, vajon az ott egybegyűlt társaság valóban a felső tízezerhez tartozott-e – idegen ezt nem döntheti el – de semmi kétség, hogy fölöttébb előkelő gyülekezet volt ott együtt.

Mikor Angliát elhagytuk, a hölgyek óriáskalapokat viseltek, hosszú tűkkel tűzdelve hajukhoz; Freetownban a kalapok kétszer akkorák voltak, mint a legnagyobb, amit valaha láttam Londonban. A tűkről jobb nem is beszélni – az ember élete sem volt tőlük biztonságban. Egyedül azokhoz a hosszú, egyenes pallosokhoz merném hasonlítani őket, amelyekkel német diákok szokták egymás képét összeszabdalni. Míg a londoni nők beérik kettővel ezekből az életveszélyes fegyverekből, itt egész erdeje a tűknek mered ki a kalapokból. Valamennyien bukj-el szoknyát viselnek, a legrosszabb fajtából, s minthogy lábukat természetből befelé fordítják, nem tudnak járni, csak úgy, hogy lábukat egymáson rakosgatják keresztül. Többnyire fehérben járnak, amitől arcszínük még sötétebbnek látszik. És bár sokan közülük egészen csinosan festenének bennszülött viseletben, így bizony csöppet sem tetszetősek.

A férfiak közül egyesek estélyi ruhában, mások utcai viseletben voltak, legtöbbjük azonban olyanféle ruhákban, amire nincs is név nyelvünkben. De bármint voltak is öltözve, valamennyiük lábán pompás bőrcipő díszelgett.

Elhelyezve bennünket egy padban, a püspök megkezdte a szertartást. Fényes beszédben dicsőítette az általa alapított egyház kiválóságát és minden más egyház alsórendűségét, kifejezván azt a jámbor reménységét, hogy a vaksággal sújtott világ – az egész világ – szemei majd csak megnyílnak a világosságnak és eljön az idő, amikor megtér az ő egyházába. Elbeszélte azután utazását Angliába és a csüggesztő viszonyokat, amelyek közt ott a népek tévelyegnek.

– Azt hiszitek, eljánni ott emberek templomba szombaton? Eszükbe se jutni. Gonosszak azok mind. Gonosszak, gonosszak! Mindnek lelke pokolra jutni hamarosan, forró szurokban és kénköben főni feltámadás napjáig!

– Egyetlen reménység a nyomorult bűnösök számára – folytatta – ha megtérítik őket a misszionáriusok, akiket ő, a püspök, készül küldeni Európába, Amerikába és «minden többi országokba»; de mi-

vel ez igen költséges vállalkozás, ennél fogva körül fog járni a tányér, s reméli, hogy az ő hívei tudni fogják kötelességüket.

Ezek után következett a harmónium fölvatása. Ott állt a hangszer, emelvényen, damaszt-terítővel letakarva, rajta két cserépvirág. Suttogás hallatszott a templomban és a püspök teli hangon szólt imígyen:

– Fölszólítani mi kedves testvérünket. Mrs. Hopkinson-t, lépni elő és levenni vázakat hangszerről! Hopkinson nővérünk tíz shillinget írt alá! (Általános csodálkozás.) És meg is fizette! (Még nagyobb álmélkodás.) Mögöttem kuncogás támadt, s hallottam, amint így susogott valaki:

– Nem ki tudok menni, mikor annyian bámulni... Nem ki tudok... nem engemet megszégyeníteni.

Már attól kezdtem félni, hogy Hopkinson testvért bizony talán nem is csak a virágcserep elvételére szólították fel. Barátnői bátorították, addig-addig, hogy két pompázatos szertartásmester segélyével, akik hatalmas fehér csokrokat viseltek gomblyukaikban, a félénk hölgy előre lépett. Nagy méltósággal, remegő kézzel leemelte az egyik cserepet, s letéve azt a földre, éppen kinyújtotta kezét a másik után, mikor a püspök hirtelen megszólalt:

– Aztat másik vázát Mrs. Macauley-Wilberforce elvenni. Macauley Wilberforce nővér tíz shillinget aláírt és pénztáros elmenni hozzá pénzért.

Lám, lám, milyen finom különbség! Készpénz – első virágcserep; hitel – második virágcserep. Hasonló kuncogás és elfojtott vihogás közben Mrs. Macauley-Wilberforce végrehajtotta teljes megalégedésre a rábízott feladatot.

Wesley-Knox kisasszonyra került azután a sor, aki hét és fél shillinget írt alá. A püspök kegyesen neki engedte meg, hogy levegye az asztalterítőt.

– Periwinkle-Tomkins nővér gyünni ki mostan. Ő öt shillinget és egy pár papucsot adta püspöknek. Gyünni és tenni kulcsot hangszerbe.

A püspöknek ezekre a szavaira a várakozás moraja futott végig a közönségen.

Amikor a papucs adományozója föllépett az emelvényre, a dignitáriusok között izgalom támadt és ugyancsak világias kifejezések röppentek el az egyik ceremóniamester ajkáról. A másik sem maradt adós a válasszal. Általános mozgolódás és nyaknyújtogatás – a hívek izgatottan lesték, hogy kap hajba a két férfiú... Csalódás! Miután piszkos niggernek, busmannak, mindennek elmondták egymást a derék

úriemberek, a püspök közbelépett, és rájuk parancsolt, hagyják abba a «káromkodó papolást».

Elmagyarázta aztán, hogy a gentlemenek egyike otthon felejtette a harmónium kulcsát – vagy orgona kulcsát, ahogy ő nevezte – de ő nem akarja tudni, melyik a hibás kettejük közül; fusson haza tehát mind a kettő és hozzák el a hiányzó kulcsot. Azalatt pedig a gyülekezet elénekelhet egy zsoltárt.

Az ének befejezése után kínos csönd támadt. Alighogy rázendítettek a hívek a második zsoltárra, megérkezett a kulcs. Miss Tomkins egész idő alatt kinn állott a pódiumon, zavarában nem tudta mit műveljen kezével-lábával. A kulcs végre benne volt a zárban és a kisaszszony éppen készült megfordítani, amikor a püspök heves mozdulattal karon ragadta. A kitüntetés, hogy a kulcsot megfordíthassa egy másik «öt-shillinges hölgynek» volt fenntartva. Ő utána következett egy gentleman, aki egy kerek sovereignt szúrt le aranyban s ő nyithatta föl a hangszer födelét. A csodálkozás fölszisszenése fogadta ezt a műveletet: ott állt az «orgona», leleplezve, fehér fogsorával.

Azt hittem, a szertartásnak ezzel vége is; fölkeltem – de a püspök parancsoló mozdulata visszakényszerített helyemre. Megnéztem az órát, ideje lett volna, hogy siessünk a hajóra. Ezenközben fölszólítottak egy hölgyet, húzza meg a hangszer «mennyei» fogantyúját, egy másikat meg, hogy üssön meg egy billentyűt. Ámde ó, amily rejtelmes jószág az ilyen harmónium, a dolog nem ment olyan simán. A fekete asszonyság lenyomta a pedált, várt, aztán leütötte a billentyűt. Semmi hatás. Akkor leütötte a billentyűt, eleresztette és lenyomta a pedált. Ismét semmi eredmény. Végül fogta magát a püspök, megragadta az áldozat lábát – a gyülekezetben élénk kuncogás – rátette a pedálra, az organista pedig a csuklóját fogta meg és úgy vezette a kezét. A meggyőrtött hangszer mélyéből elnyújtott jajszó fakadt föl. Tapsvihar.

Az idő egyre jobban szorongatott. Williamson és én már erősen nyugtalankodtunk a hajó miatt. De még mindig nem ért véget szenvedésünk. Hátra volt még a többi fogantyúk kihuzigálása egyenkint – az egy shillinges aláírók privilégiuma – és mindannyiszor újabb billentyűpettyegtetés. Ez a gyönyörűség a félkoronát adományozóknak volt fenntartva. Amikor ezek után a hatpennys adakozók is sorjában nekiestek az instrumentumnak, félretettünk minden udvariasságot és kisomfordáltunk a templomból. Vágtattunk a hajóhoz. Éppen jókor érkezünk – utolsó pillanatban.

A távolodó gőzös hátsó fedélzetéről csodáltam most meg a várost, dicsérve szépségét. Megszólal erre a kormányos:

– Igaza van. Sierra Leone szép. De a legeslegszebb éppen arról a pontról, ahol ön áll mostan: egy távozó hajó orráról.

A hajóács erősködött, hogy ez a megállapítás Noétól ered. Ő mondotta először, amikor elvitorlázott erre a bárkájával és fiát Ham-ot partra tette.